

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАРУБІЖНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПОХОДЖЕННЯ ДИТИНИ, НАРОДЖЕНОЇ В РЕЗУЛЬТАТІ ЗАСТОСУВАННЯ ДОПОМІЖНИХ РЕПРОДУКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

GENERAL CHARACTERISTICS OF FOREIGN LEGISLATION IN THE FIELD OF LEGAL REGULATION OF THE ORIGIN OF A CHILD BORN IN THE RESULTS OF APPLICATION OF AUXILIARY REPRODUCTIVE TECHNOLOGIES

**Юніна М.П., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ**

Стаття присвячена дослідженню іноземного законодавства, що регулює умови застосування допоміжних репродуктивних технологій для народження дітей і порядок визначення походження дитини, народженої в результаті застосування таких технологій.

Автором вказується, що сьогодні немає міжнародних угод, які б регулювали суспільні відносини у сфері застосування допоміжних репродуктивних технологій, але є певна кількість нормативно-правових актів, визнаних світовою спільнотою у сфері охорони здоров'я, норми яких певним чином стосуються застосування допоміжних репродуктивних технологій. Окремі норми вказаних нормативних актів, що стосуються поставленого в дослідженні питання, проаналізовано у статті. При цьому робиться висновок про те, що більшість вказаних нормативних документів визнає за особами право на застосування репродуктивних технологій для народження дітей. Також більшість проаналізованих нормативних актів визначає, що походження дитини не має жодного значення під час визначення обсягу її законних прав, тобто права дитини, народженої в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій, є такими самими, як і в дитини, народженої природним шляхом.

Також автор подає у статті порівняльну характеристику законодавства, що регулює умови застосування допоміжних репродуктивних технологій для народження дітей, у різних країнах, визначаючи як спільні риси, так і окремі особливості кожної з них. При цьому автором робиться висновок про те, що більшість країн дозволяє використання таких технологій, але за наявності певних умов, чітко встановлених у законодавстві, обмежуючи при цьому використання репродуктивних технологій за участю третьої сторони, зокрема сурогатного материнства. Врегулювання питань, які виникають під час застосування допоміжних репродуктивних технологій, відбувається, як правило, шляхом прийняття міжнародних нормативно-правових актів. Саме з їхньою допомогою відбувається контроль за додержанням законності під час укладання угод щодо застосування методів штучного запліднення.

Ключові слова: сім'я, батьки, дитина, походження дитини, допоміжні репродуктивні технології.

The article is devoted to the study of foreign legislation governing the conditions of use of assisted reproductive technologies for the birth of children and the procedure for determining the origin of a child born as a result of the use of such technologies.

The author points out that for today does not exist international agreements that would regulate public relations in the field of application of auxiliary reproductive technologies. But there is the determined amount of the normatively-legal acts confessed by world community in the field of a health protection, the norms of that touch application of auxiliary reproductive technologies definitely. The separate norms of the indicated normative acts that touch the question set in research are analyzed in the article. At the same time, it is concluded that most of these normative documents recognize the right of persons to use reproductive technologies for the birth of children. Also, most of the normative acts analyzed determine that the origin of a child is of no importance in determining the extent of its legal rights, that is, the rights of a child born as a result of the use of assisted reproductive technologies are the same as those of a child born naturally.

The author also presents in the article a comparative characteristic of the legislation that regulates the conditions for the use of assisted reproductive technologies for childbirth in different countries, defining both the common features and the specific features of each. Thus drawn conclusion an author that most countries allow the use of such technologies, but at presence of the certain terms clearly set in a legislation, limiting here the use of reproductive technologies with participation of the third party, in particular, surrogate maternity. Settlements of questions, that arise up during application of auxiliary reproductive technologies, it takes place, as a rule, by the acceptance of international normatively-legal acts. Exactly with their help there is control after inhibition of legality during entering into contracts in relation to application of methods of artificial insemination methods.

Key words: family, parents, child, origin of child, auxiliary reproductive technologies.

На всіх етапах розвитку людства питання продовження роду було необхідною частиною його розвитку, шляхом збільшення кількості населення Землі, адже однією з умов існування та процвітання будь-якого біологічного виду є здатність відтворювати своє потомство. Людина також є одним із біологічних видів, тому народження нащадків, продовження роду є її невіддільною природною потребою. Однак проблеми з народженням дітей, кількість яких збільшується щороку, стали основною причиною зародження допоміжних репродуктивних технологій, за допомогою яких людство реалізує програму збереження виду та продовження роду, планування сім'ї та безпечного материнства.

Незважаючи на велику кількість критики з боку соціуму, моралі та релігії, суспільство більшою мірою терпимо ставиться до процесу застосування таких технологій. Саме стрімкий розвиток репродуктивної медицини змусив поглянути на проблему застосування допоміжних репродуктивних технологій із боку юриспруденції. Завдяки цьому юридична наука почала замислюватися над

необхідністю правового регулювання походження дитини, народженої в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій.

Зважаючи на особливе місце сім'ї в сучасному суспільстві та бажання подружжя мати нащадків, навіть не зовсім традиційним шляхом, дослідження зарубіжного законодавства, що регулює застосування допоміжних репродуктивних технологій і визначення походження дітей, народжених за допомогою таких технологій, є актуальним і своєчасним.

Дослідженням і вивченням поставленого питання займалися такі науковці, як Н.І. Беседкіна, М.В. Бориславська, Р.О. Стефанчук, С.В. Антонов, Р.А. Майданик, О.А. Явір, К.М. Світнев, С.С. Шевчук, М.В. Антокольська, С.Г. Стеценко, З.В. Ромовська, В.А. Ватрас та інші вчені.

Метою статті є аналіз норм чинного законодавства окремих країн світу, що регулюють порядок застосування допоміжних репродуктивних технологій і визначають походження дітей, народжених за допомогою таких технологій.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні немає міжнародних угод, які б регулювали суспільні відносини у сфері застосування допоміжних репродуктивних технологій, але є певна кількість нормативно-правових актів, визнаних світовою спільнотою у сфері охорони здоров'я, норми яких певним чином стосуються застосування допоміжних репродуктивних технологій. До них насамперед належать такі: Конвенція Організації Об'єднаних Націй про права дитини; Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права; Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок і Конвенція про захист дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення. Розглянемо детальніше, як кожен із вищезгаданих міжнародних документів стосується поставленого проблемного питання.

Відповідно до ст. 2 Конвенції ООН про права дитини, держави-учасниці мають забезпечувати захист дитини від усіх форм дискримінації, насамперед дискримінації на підставі народження або статусу батьків [1]. Тобто ми можемо говорити про те, що немає значення, у який спосіб дитина з'явилася на світ: природним чи штучним шляхом (за допомогою застосування допоміжних репродуктивних технологій), вона має такі ж права, як і дитина, що народжена без застосування штучного запліднення. Відповідно до ст. 3 цієї конвенції, «... в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини» [1]. І знову ж таки ми бачимо, що, незалежно від походження дитини, вона має право на найкраще забезпечення своїх інтересів відповідними державними чи приватними органами, установами та організаціями. Ст. 7 Конвенції ООН про права дитини визначає права дитини на ім'я та набуття громадянства, а також право знати своїх батьків і право на їхнє піклування [1]. Апелюючи до цього, ми маємо можливість говорити про те, що права дитини, народженої в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій, є такими самими, як і в дитини, народженої природним шляхом.

Відповідно до ч. 2 ст. 10 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права особлива охорона повинна надаватися матерям протягом розумного періоду до і після пологів. Протягом цього періоду працюючим матерям повинна надаватися оплачувана відпустка або відпустка з достатньою допомогою із соціального забезпечення [2]. Тобто ми можемо говорити про те, що будь-яка жінка, включно із сурогатною матір'ю, у зв'язку з її вагітністю та народженням дитини має право на відпустку та грошове утримання. Також у ч. 3 цієї статті визначено особливі заходи охорони та допомоги для всіх дітей без будь-якої дискримінації за ознакою сімейного походження [2]. Тому ми знову можемо зробити висновок, що походження дитини немає жодного значення під час визначення обсягу її законних прав. У ст. 12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права закріплено право кожної людини на найвищий досяжний рівень фізичного і психічного здоров'я [2]. Тут ми можемо говорити про право на здоров'я як для дітей, народжених у результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій, так і для сурогатних матерів, які мають такі самі права, як і громадяни всіх держав, що беруть участь у цьому пакті.

Ч. 2 ст. 12 Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок вимагає запобігання дискримінації щодо жінок після одруження або народження дитини. З цією метою на держав-учасниць Конвенції покладається обов'язок заборонити під загрозою застосування санкцій звільнення з роботи на підставі вагітності або відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами; ввести

оплачувані відпустки або відпустки з порівняльною соціальною допомогою у зв'язку з вагітністю та пологами без втрати попереднього місця роботи або соціальної допомоги; забезпечувати жінкам особливий захист у період вагітності на тих видах робіт, шкідливість яких для здоров'я доведена [3]. Наведені положення стосуються всіх жінок, отже, можна говорити про те, що й сурогатні матері мають цей обсяг прав. Ч. 1 ст. 12 визначає, що держави-учасниці Конвенції вживають усіх відповідних заходів для ліквідації дискримінації щодо жінок у галузі охорони здоров'я, зокрема в тому, що стосується планування розміру сім'ї. Наведений вислів ми можемо трактувати як законно обґрунтоване право самостійно визначати обсяг і вид гарантованих державою способів розширення чисельності своєї сім'ї, включно з правом застосування допоміжних репродуктивних технологій. У ч. 2 ст. 12 зазначено, що жінкам забезпечується відповідне обслуговування в період вагітності, пологів і післяпологовий період, надаючи, коли це необхідно, безоплатні послуги, а також відповідне харчування в період вагітності та годування [3]. Зважаючи на це, ми можемо говорити про те, що будь-яка вагітна жінка, незважаючи на те, є вона біологічною чи сурогатною матір'ю, повинна бути забезпечена належним обслуговуванням із боку відповідальних державних органів і посадових осіб.

Гаазька конференція з приватного міжнародного права посилається на Конвенцію про захист дітей і співробітництво в галузі міждержавного усиновлення. Члени цієї конференції вважають, що хоча ця Конвенція й займається виключно питаннями усиновлення, але на її норми можна спиратись й під час здійснення міждержавних угод щодо сурогатного материнства. Однак деякі положення Конвенції не можуть бути застосовані до відносин із сурогатного материнства. Наприклад, відповідно до ст. 4 згода матері на усиновлення повинна бути надана тільки після народження дитини, але, як відомо, у разі сурогатного материнства така згода надається до моменту народження дитини [4]. Або ст. 29 встановлює, що не повинно існувати контактів між майбутніми прийомними батьками та батьками дитини, що є неможливим, адже у разі сурогатного материнства контакт між матір'ю та майбутніми батьками відбувається під час укладання необхідного договору, а також під час штучного запліднення, виношування дитини та її народження [4].

Що стосується законодавчого регулювання в зарубіжних країнах застосування допоміжних репродуктивних технологій для народження дітей загалом і сурогатного материнства зокрема, то можна зробити висновок про те, що більшість країн дозволяє використання таких технологій, але за наявності певних умов, чітко встановлених у законодавстві, обмежуючи при цьому використання репродуктивних технологій за участю третьої сторони, зокрема сурогатного материнства.

Наприклад, в Англії на базі Міністерства охорони здоров'я Сполученого Королівства Великої Британії в 1990 р. був створений Департамент штучного запліднення і ембріології, який займається питаннями застосування методів штучного запліднення в країні. Сурогатне материнство регулюється тут прийнятим у 1990 р. Законом «Про сурогатне материнство».

Центром же сурогатного материнства у світі визнають Індію, де вказана репродуктивна технологія є дуже поширеною. Це пов'язано з тим, що послуги сурогатної матері тут є досить дешевими порівняно з європейськими країнами. Також законодавство Індії дозволяє іноземцям звернутися до застосування цього методу штучного запліднення за більш спрощеною процедурою, ніж в інших країнах світу [5].

У США сурогатне материнство офіційно дозволене лише у восьми штатах. В інших штатах рішення приймаються залежно від обставин. Тут також є певна низка складнощів, адже до сурогатної матері висуваються

вимоги щодо її віку, сімейного стану, наявності раніше народжених дітей і стану її здоров'я. Майбутня сурогатна матір має пройти ретельне медичне обстеження, за результатами якого можливо буде судити про її здатність стати такою матір'ю.

В Іспанії діє Закон «Про допоміжні репродуктивні технології», згідно з яким на території країни дозволені: донорство репродуктивних клітин і забезпечення грошової винагороди таким донорам, застосування допоміжних репродуктивних технологій щодо самотніх жінок і проведення генетичного діагностування ембріона перед його перенесенням у порожнину матки. Але існують і певні заборони, до яких насамперед належить заборона сурогатного материнства, яке хоча й не є кримінально караним діянням, але несе за собою юридичну відповідальність [5].

У Франції сурогатне материнство заборонене. За «посередництво під час виношування плоду для іншої особи» і «симуляцію, що применшує цивільний статус дитини» в цій країні встановлена кримінальна відповідальність, зокрема три роки в'язниці і штраф у 45,000 євро. Однак громадяни цієї країни можуть звертатися до методів штучного запліднення за межами Франції, але діти, народжені в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій, зможуть отримати громадянство лише за згодою уряду.

Для застосування допоміжних репродуктивних технологій в Італії відповідно до норм чинного Закону «Про норми допоміжних репродуктивних технологій» є необхідним підтвердження медичними документами безпліддя будь-кого з подружжя, яке хоче мати дітей. Однак італійське законодавство забороняє сурогатне материнство та передбачає кримінальну відповідальність у вигляді позбавлення волі на строк від трьох місяців до двох років і штраф, який може доходити до одного мільйона євро, за організацію і допомогу в здійсненні народження дитини сурогатною матір'ю.

Отже, ґрунтуючись на вищевикладеному, ми можемо зробити висновок, що підходи до застосування допоміжних репродуктивних технологій у різних країнах відрізняються. Одні держави дозволяють і всебічно підтримують розвиток допоміжних репродуктивних технологій, а інші, навпаки, забороняють звернення до певних видів штучного запліднення. Врегулювання питань, які виникають під час застосування допоміжних репродуктивних технологій, відбувається шляхом прийняття міжнародних нормативно-правових актів. Саме з їхньою допомогою відбувається контроль за додержанням законності під час укладання угод щодо застосування методів штучного запліднення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грудецька О.О. Фіктивний шлюб. *Сучасна цивілістика* : тези наукових робіт учасників V Міжнародної цивілістичної наукової конференції студентів та аспірантів, м. Одеса, 31 березня – 1 квітня 2010 р. : у 2 ч. кн. 1. Одеса : Фенікс, 2010. С. 53–55.
2. Давидчук Я.С. Правовідносини подружжя у римському праві. *Сучасна цивілістика* : тези наукових робіт учасників V Міжнародної цивілістичної наукової конференції студентів та аспірантів, м. Одеса, 31 березня – 1 квітня 2010 р. : у 2 ч. кн. 1. Одеса : Фенікс, 2010. С. 60–61.
3. Драгневич Л.Ю. Конкубінат у Сімейному праві України. *Юридическая практика*. 2004. № 4. С. 21–22.
4. Дякович М.М., Сенік С.В. Правове регулювання «фактичних шлюбних відносин». *Вісник Верховного Суду України*. 2011. № 2. С. 37–43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vvsu_2011_2_9.
5. Макогон Я.І. Проблема інституалізації одностатевих шлюбів в Україні. *Сучасна цивілістика* : тези наукових робіт учасників V Міжнародної цивілістичної наукової конференції студентів та аспірантів, м. Одеса, 31 березня – 1 квітня 2010 р. : у 2 ч. кн. 1. Одеса : Фенікс, 2010. 610 с.